

قیمت‌گذاری محصولات کشاورزی تأثیر مثبت بر رشد تولید نداشته است

اشاره:

در دوران بازسازی اقتصادی، دولت به منظور حمایت از کشاورزان و ترویج کشت محصولات کشاورزی برای امنیت غذایی جامعه به روش قیمت‌گذاری تعدادی از محصولات زراعی راهبردی مانند گندم، چغندر قند و... روی آورد.

عمده‌ترین اهدافی را که دولت در این راستا دنبال می‌کرد، رسیدن به خودکفایی در تولید محصولات کشاورزی، افزایش درآمد کشاورزان و جلوگیری از روند روبه‌تزايد مهاجرت روستاییان به شهرها و تأمین غذای مردم با کاهش اتکاء به واردات محصولات غذایی بود.

در این گزارش، موضوع قیمت‌گذاری و خرید تضمینی محصولات کشاورزی از سوی دولت و تأثیر آن بر رونق کشاورزی ایران بررسی می‌شود. در این راستا، جنبه‌های مثبت و منفی این طرح مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

بخش‌های اقتصادی به‌طور محسوسی روند عملکرد مثبت داشته است. به‌طوری که در سال ۶۹ ارزش افزوده بخش کشاورزی به قیمت‌های ثابت ۸/۱ درصد رشد داشت که در مقایسه با رشد آن در سال ۶۸ که ۲/۷ درصد ثبت شد، عملکرد

گزارش بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران از فعالیت‌های بخش کشاورزی در سال ۶۸ گواه بر آن است که در این سال که شروع اجرای نخستین برنامه پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور بود، بخش کشاورزی همگام با سایر

سال بود، در سال ۶۸ نسبت به سال ۶۷ حدود ۱۰۲/۳ درصد افزایش پیدا کرد و به ۲ میلیارد و ۱۳۸ میلیون دلار بالغ شد. اما آخرین گزارش اقتصادی و ترانزنامه منتشره بانک مرکزی که مربوط به عملکرد اقتصاد کشور در سال ۷۴ می‌باشد، در بخش کشاورزی، نتایج قابل‌توجهی را مطرح می‌سازد که می‌تواند سیاست‌های بخش کشاورزی به ویژه بحث قیمت‌گذاری و خرید تضمینی محصولات زراعی را با روشنگری همراه سازد.

در این گزارش آمده است که رشد ارزش افزوده بخش کشاورزی به قیمت‌های ثابت در سال ۷۴ به ۳/۷ درصد رسید که از نرخ رشد جمعیت در این سال بیشتر بود. در بین اجزای تشکیل‌دهنده گروه کشاورزی، ارزش افزوده بخش زراعت به دلیل افزایش تولید برخی محصولات نظیر گندم، برنج، پنبه و چغندر قند، ۵/۲ درصد ترقی کرد که از رشد ۵/۸ درصدی سال ۷۳ آن اندکی کمتر بود.

بانک مرکزی در این گزارش تصریح می‌کند که از عوامل عمده رشد بخش کشاورزی در این سال، استمرار سیاست‌های حمایتی دولت در این بخش بود که با هدف انتقال فعالیت‌های کشاورزی از روش‌های سنتی و معیشتی به روش‌های نوین و صنعتی و مبتنی بر بازار انجام شده است. سیاست‌های مذکور مشتمل بر آزادسازی قیمت اکثر محصولات کشاورزی و خرید تضمینی محصولات، فراهم ساختن نهاده‌های تولیدی ارزان، اعطای تسهیلات با نرخ‌های ترجیحی و تشویق صادرات محصولات این بخش بوده است.

○ **استمرار سیاست‌های حمایتی دولت در بخش کشاورزی موجب افزایش ارزش افزوده این بخش در سال‌های اخیر شده است. این سیاست‌ها شامل آزادسازی قیمت اکثر محصولات کشاورزی و خرید تضمینی آنها از سوی دولت، فراهم ساختن نهاده‌های تولیدی ارزان، اعطای تسهیلات با نرخ‌های ترجیحی و تشویق صادرات می‌باشد.**

در سال ۷۴ با تداوم سیاست خرید تضمینی محصولات کشاورزی، قیمت خرید تضمینی برخی از محصولات تا حدود ۳۰ درصد افزایش یافت، به طوری که میزان این افزایش در مورد

بهتری را نشان می‌دهد.

این گزارش می‌افزاید: رشد ارزش افزوده بخش زراعت در سال ۶۹ به ۷/۲ درصد رسیده و به استثنای دانه‌های روغنی که با کاهش تولید روبه‌رو شد، سایر محصولات کشاورزی از روند افزایش تولید برخوردار شدند.

در میان محصولات عمده زراعی، گندم که محصولی اساسی و راهبردی است و بالاترین میزان سطح زیر کشت محصولات زراعی را به خود اختصاص داده با افزایش ۳۲/۳ درصد در تولید به ۸ میلیون و ۱۲ هزار تن رسیده است. با این وجود تولید گندم در سال ۶۹ هنوز ۲/۵ درصد کمتر از هدف برنامه اول برای سال مذکور بود.

با اجرای طرح محوری گندم آبی در سطح ۴۹۲ هزار هکتار از اراضی، عملکرد تولید گندم در واحد سطح به ۳۲۷۳ کیلوگرم در هکتار رسید. تولید جو به ۳۵۴۸ هزار تن و شلتوک برنج به ۱۹۸۱ هزار تن رسید که نسبت به سال ۶۸ به ترتیب ۱۹/۳ و ۵/۸ درصد افزایش تولید داشت.

در سال ۶۹ یارانه پرداختی از سوی دولت بابت مواد غذایی و کالاهای اساسی به ۴۰۳/۹ میلیارد ریال رسید که نسبت به سال ۶۸ حدود ۱۳۵/۵ درصد افزایش نشان می‌دهد.

قیمت خرید تضمینی گندم در سال‌های ۶۸ و ۶۹ بدون تغییر در سطح هر کیلو ۱۰۰ ریال بود، اما قیمت خرید تضمینی هر تن چغندر قند از ۱۲ هزار ریال به ۲۰/۵ هزار ریال افزایش و سیب‌زمینی از هر کیلو ۹۰ ریال به ۶۰ ریال کاهش پیدا کرد. بهای خرید تضمینی هر کیلو پنبه از ۲۲۸ به ۳۰۰ ریال افزایش یافت و بهای پیاز از هر کیلو ۶۰ ریال به ۴۷ ریال کاهش داشت، اما قیمت خرید تضمینی سویا در سطح ۸۲ ریال ثابت ماند.

در سال ۶۹ اقلامی مانند برنج پرمحصول گیلان، عدس، لوبیا قرمز، لوبیا چیتی، حو، برنج پرمحصول مازندران، نخود، لوبیاسفید و ذرت، به اقلام گذشته خرید تضمینی دولت افزوده شد.

آمار بانک مرکزی نشان می‌دهد که ارزش واردات مواد غذایی و حیوانات زنده (شامل لبنیات و تخم‌مرغ، غلات و فرآورده‌های آن، شکر و فرآورده‌های آن، قهوه، چای، کاکائو، ادویه‌ها، میوه‌ها و سبزی‌ها و دیگر اقلام) از ۲ میلیارد و ۷۷۹ میلیون دلار در سال ۶۸ به ۲ میلیارد و ۱۳۸ میلیون دلار در سال ۶۹ کاهش یافت.

ذکر این نکته ضرورت دارد که هزینه واردات مواد غذایی و حیوانات زنده که در دوران جنگ کمتر از ۱/۵ میلیارد دلار در

کشاورزی و دستیابی به خودکفایی در اقلام اصلی است، منجر شود.

تفاوت قیمت میان بهای محصولات کشاورزی در بازار و نرخ خرید تضمینی دولت بسیار زیاد است و کشاورزان به لحاظ نداشتن توان مالی کافی برای انبارسازی و نگهداری محصولات خود، ناگزیر به فروش آن در فصل برداشت می‌باشند.

از سوی دیگر اگر دولت اقدام به خرید تضمینی محصولات کشاورزی با قیمت‌های تضمینی ننماید، واسطه‌ها، دلالان و سلف‌خرها از بنیه ضعیف مالی کشاورزان سوءاستفاده نموده و در فصل برداشت حاضر به قبول متوسط قیمت محصول در بازار در یک سال اخیر و پرداخت آن به کشاورزان نمی‌باشند. آنها به کاهش قیمت در فصل برداشت محصولات کشاورزی مبادرت می‌ورزند و کشاورزان به لحاظ در اختیار نداشتن انبارها و سردخانه‌های مناسب، ناگزیر به پذیرش این قیمت‌ها برای کسب درآمد موردنیاز و تأمین هزینه کشت در فصل بعد می‌باشند.

مقایسه عملکرد در هکتار اکثر اقلام کشاورزی در سال‌های اخیر نشان می‌دهد که رشد چشمگیری در میزان برداشت محصول در واحد سطح به چشم نمی‌خورد. برای مثال متوسط میزان برداشت گندم (آبی و دیمی) در هکتار از ۹۶۱ کیلوگرم در سال ۶۸ به ۱۲۷۶ کیلوگرم در سال ۶۹ رسید، در حالی که آمارهای اخیر نشان می‌دهد که متوسط برداشت گندم در هکتار از ۱۶۰۳ کیلوگرم در سال ۷۲ به ۱۷۱۰ کیلوگرم در سال ۷۴ افزایش داشت. با این وجود مقایسه عملکرد در سال ۷۴ نسبت به سال ۶۹ از رشد ۲۴ درصدی خبر می‌دهد که این امر نشان می‌دهد کشاورزی ایران هنوز فاصله زیادی با کشاورزی نوین و صنعتی دارد. متوسط برداشت گندم در هکتار در جهان حدود ۴ تن می‌باشد که هنوز ایران به نیمی از این رقم نیز نرسیده است.

○ با وجود قیمت‌گذاری محصولات کشاورزی و افزایش سطح تولید این محصولات، هنوز تراز تجارت محصولات کشاورزی ایران سالانه حدود یک میلیارد دلار کسری دارد.

البته باید به این مسأله دقت داشت که سرمایه‌گذاری دولت

گندم ۲۶/۹ درصد بود. در سال ۷۴ حدود ۵۳ درصد کل گندم تولید شده در کشور توسط دولت خریداری شد و میزان خرید گندم دولت به ۵/۹ میلیون تن رسید. واردات گندم نیز در این سال ۶/۲ درصد کاهش پیدا کرد و به ۳/۵ میلیون تن رسید.

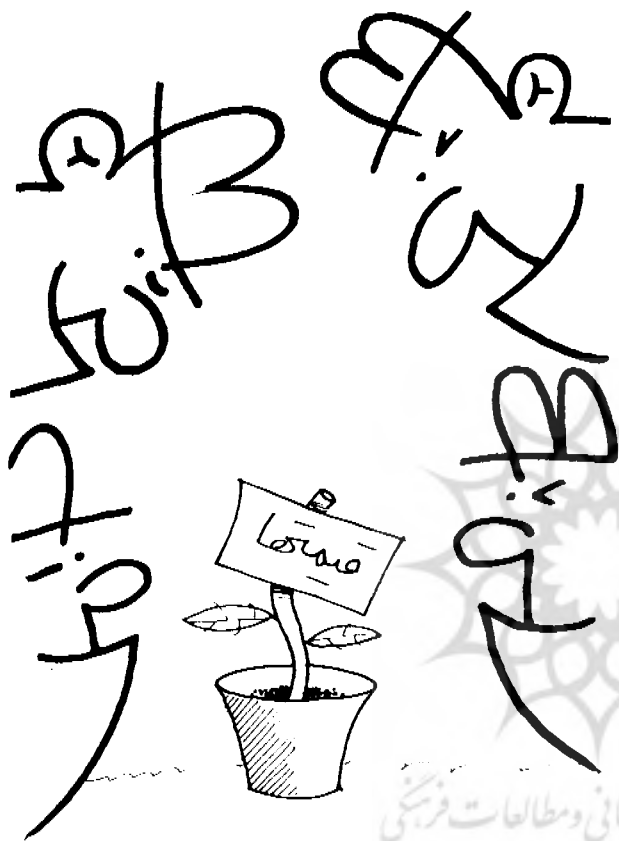
کل تولید غلات (گندم، جو و برنج) در سال ۷۴ به ۱۶/۵ میلیون تن رسید که ۳۷/۱ درصد کل تولیدات زراعی کشور را تشکیل داد. حدود ۶۷/۹ درصد غلات تولیدی در کشور در اراضی آبی و بقیه در اراضی دیم برداشت شد. متوسط عملکرد در هکتار این محصولات در اراضی آبی ۲۱۷۶ کیلوگرم و در اراضی دیم ۹۷۸ کیلوگرم ثبت شد.

آمار بانک مرکزی نشان می‌دهد که عملکرد در هکتار محصول گندم در سال ۷۴ با ۶/۷ درصد رشد نسبت به سال ۷۲ به ۱۷۱۰ کیلوگرم، جوبا ۲/۸ درصد کاهش به ۱۶۸۵ کیلوگرم، شلتوک برنج با ۱/۳ درصد رشد به ۴۰۶۵ کیلوگرم، پنبه با ۸/۱ درصد کاهش به ۱۹۲۳ کیلوگرم، چغندر قند با ۴/۸ درصد افزایش به ۲۷۱۹۸ کیلوگرم، نیشکر با ۴/۱ درصد رشد به ۷۴۳۶۰ کیلوگرم، دانه‌های روغنی با ۶/۸ درصد کاهش به ۱۱۸۲ کیلوگرم حبوبات با ۸/۱ درصد کاهش به ۶۰۹ کیلوگرم، سیب‌زمینی با ۰/۲ درصد کاهش به ۲۱۲۰۰ کیلوگرم و پیاز با ۱۵/۳ درصد کاهش به ۲۳۵۴۲ کیلوگرم در هکتار رسیده است. قیمت خرید تضمینی گندم در سال ۷۴ با ۲۶/۹ درصد افزایش نسبت به سال ۷۲ به ۳۳۰ ریال برای هر کیلوگرم، جوبا ۲۱/۴ درصد رشد به ۲۵۵ ریال، برنج پرمحصول گیلان با ۹/۱ درصد افزایش به ۹۰۰ ریال، ذرت با ۱۹/۱ درصد رشد به ۲۸۰ ریال، و ش پنبه با ۲۳/۱ درصد رشد به ۸۰۰ ریال، چغندر قند با ۲۵/۸ درصد رشد به ۷۸ ریال، آفتابگردان با ۱۴/۸ درصد افزایش به ۷۰۰ ریال، سویا با ۱۵/۸ درصد افزایش به ۵۵۰ ریال، برگ سبز چای با ۱۴ درصد رشد به ۶۵۰ ریال، عدس با ۲۵/۲ درصد رشد به ۷۲۰ ریال، لوبیا قرمز با ۸/۲ درصد افزایش به ۶۵۰ ریال، لوبیا سفید با ۲۹/۶ درصد افزایش به ۷۰۰ ریال، لوبیاچیتی با ۶/۱ درصد رشد به ۷۰۰ ریال، سیب‌زمینی با ۳/۷ درصد افزایش به ۱۴۰ ریال و پیاز با ۴/۸ درصد افزایش قیمت به ۱۱۰ ریال در هر کیلوگرم رسیده است.

مقایسه آمار عملکرد در هکتار محصولات کشاورزی و رشد قیمت خرید تضمینی این محصولات نشان می‌دهد که کاهش افزایش قیمت برای خرید تضمینی محصولات کشاورزی در تولید این محصولات بسیار ناچیز است و نمی‌تواند به هدف دولت که همانا افزایش تولید محصولات

به ضرورت تأمین نیازهای مالی طرح‌های بازسازی و تجدید ساختار اقتصادی میسر نمی‌باشد.

با این وصف کارشناسان اعتقاد دارند که تحمل افزایش قیمت کالاهای کشاورزی در میان‌مدت همراه با آزادسازی قیمت آنها می‌تواند نقش مؤثری بر رشد تولید این محصولات و سودآوری فعالیتهای کشاورزی داشته باشد، به گونه‌ای که سرمایه‌گذاری در این بخش را تهییج نماید.

با توجه به آنکه در اکثر کشورها از جمله ایران، بخش کشاورزی تا حدود زیادی (تا ۹۷ درصد) در اختیار تولیدکنندگان خصوصی قرار دارد، ضروری است که از طریق رشد سودآوری فعالیت‌ها در این بخش و ارایه تسهیلات بانکی، سرمایه‌گذاری برای تغییر روش‌های کشت از سنتی به صنعتی میسر گردد. لذا اکثر کارشناسان در بلندمدت قیمت‌گذاری کالاهای کشاورزی و خرید تضمینی از سوی دولت را تجویز نمی‌کنند.

در بخش کشاورزی از آغاز برنامه اول تاکنون همواره در سطح ناچیزی قرار داشته است و با توجه به محدودیت میزان اعطای اعتبارات کشاورزی، بنیه مالی ضعیف کشاورزان، عقب‌ماندگی روش‌های کشت در ایران و استفاده نمودن از روش‌های آبیاری تحت فشار، ماشین‌آلات کشاورزی و...، با توجه به سطح پایین بهای محصولات کشاورزی، از علل عمده محدودیت سرمایه‌گذاری این بخش می‌باشد که بالطبع بر برداشت محصول در واحد سطح اثر منفی دارد.

آمار واردات مواد غذایی و حیوانات زنده نیز نشان می‌دهد که هزینه واردات این محصولات در سال ۷۰ به ۲۱۲۴ میلیون دلار، در سال ۷۱ به ۲۲۷۶ میلیون دلار، در سال ۷۲ به ۲۴۴۶ میلیون دلار، در سال ۷۳ به ۱۳۶۹ و در سال ۷۴ به ۱۸۶۲ میلیون دلار بالغ شده است. هنوز تراز تجارت محصولات کشاورزی ایران سالانه حدود یک میلیارد دلار کسری دارد.

با مقایسه آمارهای عملکرد بخش کشاورزی در ابتدای برنامه اول توسعه با وضعیت سال‌های اخیر این نتیجه به دست می‌آید که رشد اندک سرمایه‌گذاری در این بخش، به‌کارگیری شیوه‌های نچندان نوین کشاورزی، ضعف بنیه مالی کشاورزان و سطح نازل قیمت‌های خرید تضمینی محصولات کشاورزی، از عمده معضلاتی است که همچنان رشد بخش کشاورزی ایران را محدود ساخته است.

با توجه به شرایط اقلیمی و چهارفصل بودن کشور، استعدادهای بخش کشاورزی ایران به عقیده کارشناسان داخلی و خارجی قابل تحسین و توجه می‌باشد، لیکن مشکلات موجود، مانع از بهره‌گیری بهینه از این توانمندی‌ها می‌باشد.

ذکر این نکته ضروری است که تقاضا برای محصولات زراعی در دوران پس از جنگ به‌طور معمول تحت تأثیر دو عامل افزایش جمعیت و نیز تقاضای فردی بیشتر برای محصولات غذایی در دوران پس از سهمیه‌بندی‌های فشرده، بالا می‌رود. در این شرایط چنانچه عرضه محصولات کشاورزی متناسب با تقاضا رشد پیدا نکند، افزایش قیمت این کالاها در بازار آزاد با سرعت سرسام‌آوری تداوم پیدا می‌کند.

اگرچه خرید تضمینی محصولات کشاورزی از سوی دولت، در ابتدا اثر روانی مؤثری بر کشاورزان داشته و رشد تولید را موجب شده است، اما در نهایت فاصله میان درآمد شهرنشینان و روستاییان، موجب دلسردی کشاورزان می‌گردد. زیرا که خرید کالاهایشان با نرخ‌های نزدیک به بازار آزاد، برای دولت هزینه‌های مالی سنگینی دربردارد که با توجه